

סיפורים מנתיבי הבריחה

עלון עמותת מורשת הבריחה

נשים פעילות ומנהיגות בבריחה גיליון 2, מאי 2018

חברים שיום,

נשים, נערות וילדות ניצולות שואה עברו בנתיבי הבריחה. הן צעדו בדרכים ביערות ובהרים, בחושך ובקור של אירופה, "גנבו גבולות" או עברו תחנות גבול עם תעודות מזויפות אפסמים הלכו בדרכים עם תעוקות על ידיהן, אפסמים בהריון, אך לא ויתרו. "את התעוק הזה לא אף על אצאת אירופה הארורה", אמרה אחת הניצולות חצתה ברזל את האפסים מאוסטריה לאיטליה כשהיא בהריון, ועלתה על אונית המעפילים אקסודוס, שנתפסה והוחזרה לארמניה. כך נולדה התעוקת על אצאת גרמניה הארורה, באחנה עקורים, מאחורי גדר תל. מימיה הראשונים של תנועת הבריחה, היו גם נשים שמלאו תפקידים מרכזיים בתנועת הבריחה. על אחדות מהן נספר הפעם.

המערכת

חברי המערכת: מירי נהרי, רותי קריצ'מן, אהוד רגב

עיצוב: רותי קריצ'מן

לאה פרזמה (שפר)

אמי הייתה פעילה בבריחה, ואני לא ידעתי. על מעשיה של אמי בימים שאחרי השואה למדתי מפי חבריה, שבאו לנחם בשבעה למותה. מעולם לא סיפרה, ולמען האמת, אנו גם לא שאלנו.

אמי נולדה בדווינסק, לטביה. לפני המלחמה הייתה חניכת תנועת הנוער הציונית נצ"ח ובבית הספר היהודי למדה עברית. כשפרצה המלחמה הייתה סטודנטית למתמטיקה באוניברסיטה בריגה, מכוונת לעלייה לפלסטינה. עם כמה מחבריה ברחה מהנאצים הקרבים לרפובליקת צ'ובשיה (אזור נידח במרכז ברה"מ). שם השלימה את לימודיה וחיה חיי רעב ועוני. כל בני משפחתה נרצחו, וכשחזרה לעיר הולדתה בתום המלחמה מצאה בביתם דיירים חדשים.

אמא הבינה שאין לה מה לחפש שם עוד, עברה לריגה, הצטרפה לארגון "הבריחה" וסייעה בהעברת גבולות. למחייתה עבדה כמזכירה של שר החינוך, ובמסגרת תפקידה הגישה לו, בגנבה, גם תעודות מעבר להחתמה, שאיתן הסתננו יהודים רבים מרוסיה לפולין, במסגרת הרפטריאציה.

כשהבינה שה-א.נ.ק.וו.ד. בעקבותיה והסיכון כבר גדול מדי, עברה לפולין והצטרפה לחבריה, בוגרי תנועות הנוער. יחד אספו את הילדים מהרחובות, מהרכבות, ומכל המקומות שבהם התגלגלו. בלודז' עברה הכשרה בסמינר מדריכים של נוח"ם וכאשר ניתן האות יצאה עם קבוצת ילדים לנוע בדרכים. כשהם מצטופפים במשאיות סגורות, חוצים גבולות בהסתר, נוסעים בכבישים צדדיים ודרכי עפר קשות, חלפו על פני צ'כיה ואוסטריה עד שהגיעו לגרמניה.

עת לילה הגיעו לרוזנהיים, (מחנה צבאי ששרת את הצבא האמריקאי עם תבוסת הגרמנים, השוכן בדרך מזלצבורג למינכן) כשהם לבושי קרעים, רעבים ורצוצים.

מפקדי המחנה (מטעם אונרר"א) היו המומים למראה הילדים, ונערכו מהר לקליטתם. אוכל, בגד, מיטה חמה. אך למדריכי הילדים היו תכניות משלהם: אמא

וחבריה הקימו במחנה הצבאי בית ילדים לתפארת, בו שרתה אווירה ציונית וערכית, כולל לימודי עברית, שירים וריקודים ישראלים.

בית הספר החל לפעול ממש ימים ספורים לאחר שהגיעו. אמי, חברתה אסתר פיין ועוד חברים היוו את צוות המורים בבוקר ובהמשך היום שמשו מדריכים ומטפלים לילדים שהביאו עמם, אשר כלפיהם הרגישו אחריות עצומה וטוטאלית. אותה מסירות אף הובילה את אמי לוותר על סרטיפיקט שיועד לה – ולהישאר עם הילדים.

לאה, שלישית משמאל בשורה העליונה.
עם חבריה, קורס מדריכי נח"ם בלודז'

בהמשך הפליגו לארץ ישראל על גבי האנייה תיאודור הרצל, אך ראו את חופי הארץ מתרחקים כשהם עצמם הובלו לקפריסין, לא לפני שנאבקו על זכותם לעלות לחוף. בקפריסין המשיכה לטפל בילדיה, עד עלותם ארצה.

כתבה בתה: ניבה אשכנזי

מרים (מרי) הקמן גרבר

נולדה בהורודנו שבפולין, למדה בביה"ס תרבות בפינסק ובבית הספר לאחיות של בית החולים היהודי האורתודוקסי ברובע צ'יסטה בוורשה. בסתיו 1939, כשנחשפה בחודשים הראשונים של הכיבוש הנאצי להתעללות ביהודים, החליטה לברוח לרובנו שבמזרח פולין שהייתה בשליטת הרוסים, שם התגוררו הוריה, ולשם ברח בעלה רפאל עוד לפני כיבוש העיר.

ביוני 1941, שלושה חדשים אחרי הולדת בנה הבכור, פלשו הצבאות הגרמנים לרוסיה, והיא שבה וברחה מזרחה עם בעלה, כשתינוק בזרועותיה. לאחר מסע בן 4,500 ק"מ הגיעו לטאשקנט שבאוזבקיסטן, שם שימשה כאחות בית היתומים היהודי בעיר.

כבוגרת קן השומר הצעיר בפינסק קשרה קשרים עם גרעיני השומר הצעיר שחיפשו דרך לעבור לארץ ישראל, בעוד שבעלה היה מבכירי "ברית הפטריוטים הפולנים", ארגון שעמד מאחורי הממשלה הגולה הקומוניסטית הפולנית במוסקבה. בתחילת 1945 עברה למוסקבה כשבעלה התמנה למזכיר בשגרירות פולין בעיר. ב-1947 חזרו לוורשה, ומרי השתלבה מיד בפעילות ארגון הבריחה ובהנהגת השומר הצעיר בעיר. רוב פעילותה עבור הנהגת השוה"צ ובמסגרת המוסד לעלייה ב' לא הייתה גלויה אפילו לבעלה.

בסוף 1949 כשהכריז הממשל הפולני על סגירת כל המפלגות ותנועות הנוער הציוניות עלתה לארץ עם שני בניה. היא הוכרה ע"י המדינה כפעילה ציונית, הצטרפה לקבוצת שער הגולן שבעמק הירדן שהוקם ע"י חבריה מהשוה"צ בפינסק.

במשך השנים 1964 – 1977 המשיכה לצאת לשירות כאחות במחנות הקליטה של הסוכנות באירופה. בנאפולי השתתפה בקליטת עולי רומניה, במרסיי טיפלה בעולי מרוקו ובאוסטריה – בעלייה הרוסית של שנות השבעים.

מרים פוקס (מארושקה פרידה)

מרים-מארושקה נולדה בפוזנא, פולין. בהיותה ילדה נלקחה על ידי הנאצים מבית הספר ולא שבה עוד לראות את משפחתה. עם שחרורה ממחנה הריכוז חזרה הבייתה רק כדי להיווכח שלא היה אל מה לחזור. מרים התנדבה לעבודת "הבריחה" ונשלחה לאש (As) שבצ'כיה, ששימשה לפליטים נקודת מעבר מצ'כיה לגרמניה. עד מהרה מונתה הנערה בת ה-16 למפקדת מוקד "הבריחה" במקום.

"חיש מהר קנתה לה מרים פריד באש שם כאישה עשוייה ללא-חת ובעלת תבונה פוליטית מרובה... הייתה במשך שנתיים אחראית לפעולה באש" (באואר, יהודה. (1970). **הבריחה**. תל אביב : ספרית פועלים)

"נערה צעירה זו הפכה חיש-מהר לאגדה ממש. היא התחבבה במרצה ובתעוזתה. היא השכילה לרקום קשרים עם הרוסים ועם האמריקנים... כולם כיבדוה על עוז רוחה ונאמנותה לתפקיד... זריזותה, תושייתה ודבקותה לעבודה עשוה למבוקשת בחוגי "הבריחה". היא אכן שמשה גם כבלדרית ראשית להעברת כספים למשל, מפאריס לפראג. היא הופיעה לפני מפקדים בכירים לעת הצורך וכד'..." (עמיר, ישראל. (1988). **בדרך לא סלולה**: משרד הביטחון, ההוצאה לאור).

עם סיום תפקידה עלתה מרים לארץ. פה עבדה שנים רבות בחברת "צים", נישאה לנתן פוקס וגידלה את בתה חגית.

חסיה בורנשטיין (בילצקי)

נולדה בגרודנו שבפולין. במהלך המלחמה הגיעה לגטו ביאליסטוק, שם שמשה כמקשרת עבור המחתרת. לאחר חיסול הגטו נותרו בעיר 6 קשריות יהודיות, שפעלו כמרגלות עבור הפרטיזנים ביערות ביאליסטוק. בימים עבדו כעוזרות בית "פולניות" ועסקו בהשגת ידיעות, ובלילות הבריחו נשק, תחמושת, מזון ותרופות, עד לכיבוש גרודנו בידי הרוסים בספטמבר 1944.

חסיה החליטה לעלות לארץ ישראל, אך בהיותה בדרך הצטרפה לתנועת "הבריחה", נשארה בפולין כדי לפעול להצלת יתומים יהודים ופתחה בלודג' את בית הילדים הראשון של הקואורדינציה הציונית לגאולת ילדים יהודים. לבית הילדים אספה יתומים יהודים ממנזרים ומכנסיות, ממשפחות נוצריות וממקומות מסתור והייתה להם לאם ואחות, מחנכת ומדריכה.

במסגרת תנועת "הבריחה" עברו חסיה והילדים לגרמניה. במחנה דורנשטאט הקימו חסיה וחבריה בית ספר, שבו לימדו שליחים מהארץ. כשנמסר לה במרץ 1947 כי בלילה תצא לדרך עם הילדים הגדולים, בעוד הילדים הקטנים יאלצו להישאר מחשש שלא יעמדו בתלאות המסע, סירבה להפריד בין אחים ואחיות והם יצאו ביחד.

בעזרת אנשי הבריחה, ההגנה וחיילי הבריגדה היהודית הוברחו חסיה והילדים מגרמניה לצרפת. באפריל 1947 הפליגו ארצה באונייה "תיאודור הרצל", שנתפסה על ידי הבריטים ומעפיליה גורשו לקפריסין, שם נאלצו להישאר כחצי שנה. לאחר השחרור ממחנה המעפילים עברה עם הילדים לקיבוץ גן שמואל, אך בהמשך החליטה להתחיל דרך חדשה והצטרפה לגרעין שהקים את קיבוץ להבות הבשן.

איה מאיר פינקרפלד

נולדה וגדלה בתל אביב. אחייניתה של המשוררת אנדה עמיר-פינקרפלד.

איה היתה אלחוטנית בפלמ"ח ובאוקטובר 1945 יצאה בזהות מזויפת של פליטה פולנית למאג'נטה שבאיטליה, לשמש כאחת ה"גדעוניות" – האלחוטניות של המוסד לעלייה ב' – שפעלו בבדידות, באומץ ובנחישות. ביניהן היו שליחות שהגיעו מהארץ כמו איה, והיו גם שורדות השואה, שעברו את קורס הגדעונים "זבולון" במרסיי והפכו להיות ארץ-ישראליות עוד בטרם דרכה רגלן בארץ.

מספרת איה: "הפגישה הראשונה שלי עם האנשים שעבדו בשביל עלייה ב' באיטליה הייתה עם החברים מיחידת החיילים, יחידת הנהגים, שהעבירו אותנו למילאנו... נסענו שלושה ימים ושלושה לילות רצופים... התחנה (תחנת הקשר של הבריחה) הייתה בווילה עזובה... היו איתי כמה ניצולי שואה צעירים, בעיקר בשביל הכיסוי, שהמשק לא יהיה כל-כך ריק. הם היו פליטים מיועדים לעלות לארץ שהתנדבו לדחות את יציאתם לארץ ולעבוד אתנו. אני הייתי הישראלית היחידה... בארץ לפני שיצאתי נתנו לי להקשיב בסודי סודות לתחנה מסוימת ואמרו לי שזוהי תחנת חו"ל... זה היה ממש ביראה ובקדושה. זה היה משאת נפש של כל אלחוטאי בארץ.

עבודת ההתקשרות עם הארץ הייתה קשה. המכשיר היה חלש ובחורף התנאים האטמוספריים היו קשים. נדמה לי שההתקשרות לפעמים הייתה ממש אומנות, להטוטי קומוניקציה. פעמים בלינו כך לילות שלמים... לפעמים הכרנו קודם את סגנון השידור ורק אחר-כך את האדם עצמו... העבודה המקצועית של הקשרים הייתה מבודדת מאוד, אפילו משאר השליחים. התפקיד היה גם לשדר, גם לקלוט וגם לעשות עבודת פענוח והצפנה.... חודשים רבים הרגשתי שאינני יכולה לזוז מהמקום עד שמישהו יבוא להחליף אותי בתחנה."

איה נתפסה על ידי המשטרה האיטלקית באחת מתחנות השידור על יד אגם קומו. היא נחקרה על-ידי שוטרים איטלקיים ובריטיים, שוחררה והפליגה ארצה על האונייה "כתריאל יפה" שנשאה על סיפונה 601 מעפילים. האונייה נתגלתה על ידי הבריטים והמעפילים הועברו לקפריסין.

רינה גוברין (רגינה-רגה פוזר-לאוב)

בקרקוב, בה נולדה, נישאה לגבריאל לאוב ונולד בנם, מארק. עם הכיבוש הנאצי, נתלה גבריאל. למרות האיסור הורידה רגה את גופת בעלה מעמוד התלייה כדי להביאו לקבר ישראל. רגה ומארק הצטרפו למשפחתה בגטו קרקוב. במאי 1944 נשלח מארק עם שאר ילדי הקינדהיים של פלשוב למשרפות.

רינה גוברין (לשעבר, רגה לאוב) עם בנה, מארק לאוב, שנרצח באושוויץ

רגה, חברת תנועת הנוער הציונית גורדוניה, חברה אז לקבוצת ה"צענערשאפט" – עשר נשים בוגרות "בית יעקב" – שתמכו זו בזו פיסית ורוחנית באושוויץ ובבירקנאו, בצעדת המוות ובברגן בלזן, ושרדו כולן.

עם השחרור הפכה חברה בהנהגה הציונית של מחנה העקורים ברגן בלזן, ובסתיו 1945 גויסה ל"בריתה" במסווה של עובדת הג'וינט. עם עזיבת חיילי הבריגדה, מונתה רגה למרכזת "הבריתה" באיזור הבריטי של גרמניה, תפקיד בו שימשה למעלה משנתיים. תחת פיקודה עברו כ-30,000 עקורים. היא פיקחה על הקמת מחנות מעבר ועל סיפוק צרכיהם הפיסיים והתרבותיים של הפליטים. בסמכותה היה, בין השאר, מחנה הילדים בלנקנזה שבהנובר והטיפול במגורשי ספינת אקסודוס שנעצרו בספטמבר 1947 במחנות סמוך לליבק. ברגעי משבר, עמדה רגה בהצלחה מול השלטונות הבריטיים, שהתנכלו במיוחד לפליטים היהודיים. ב-1948 יצאה ארצה כמלווה של טרנספורט ילדים והגיעה לחופי הארץ בזמן ההפוגה במלחמת השחרור.

בארץ נישאה לפנחס גוברין, וילדה את בתה מיכל – לימים הסופרת מיכל גוברין – המקדישה לה את ספרה "השתיקה של אמא".

עדה סירני

ילידת איטליה, בת למשפחה עשירה ומיוחסת, היא אולי המפורסמת מבין הנשים שהיו פעילות בתנועות "הבריתה". היא למדה ברומא ונישא לאנצו סירני, שלימים היה לאחד מצנחני הישוב. לאיטליה הגיעה כדי להתחקות אחר גורלו של אנצו שנעלם בעת שליחותו. משנודע לה כי הוא נרצח באושוויץ, כתבה: "שליחותי הפרטית הסתיימה".

עדה מונתה להיות ראש המוסד לעלייה ב' באיטליה וניהלה את מבצעי הבריתה וההעפלה שם. היא הייתה אחראית על הפליטים היהודיים במחנות באיטליה, על ריכוזם במחנות ליד נמלי האוניות ועל הכנתם לעלייה על האוניות. עסקה ברכישת האוניות, הכשרתן למסע, העלאת המעפילים עליהן ויציאתן להפלגה.

לבשה ופשטה דמויות בהתאם לצורכי המבצעים אותם ניהלה: פעם הייתה "רופאה" שבאה למחנה פליטים עקב מגיפה, ופעם הייתה "תיירת אמריקנית" שהובילה 800 תיירים לחווית לינה תחת כיפת השמים. תמורת קרטונים של סיגריות אמריקאיות היו השומרים עוזבים את משמרתם והולכים לדרכם, בעוד "התיירים" עולים על אוניית המעפילים הממתינה להם.

עדה סירני מילאה תפקיד פיקודי בכיר בתנועות "הבריתה" וה"העפלה". מנהיגותה התאפיינה בכריזמה, כושר רטורי, דבקות במטרה ויצירתיות, והיה לה כישרון לנצל את יכולותיה ותכונותיה האישיות בהתאם לצרכים שזיהתה.